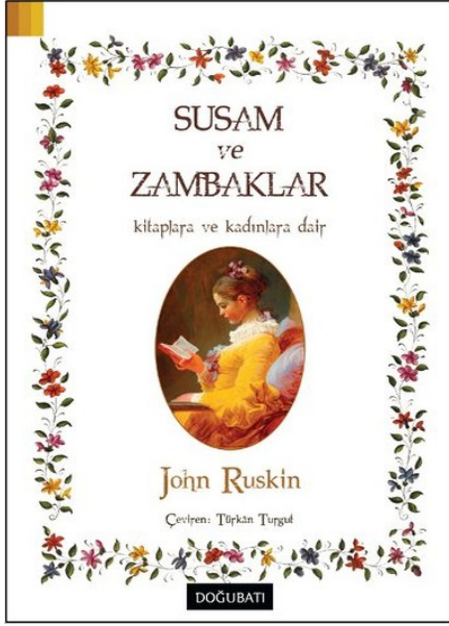

BAY RUSKİN'İ TANIR MISINIZ?

Şaziye DİNÇER*

Bir Kafka romanı okuyan Ahmet Hamdi Tanpınar, kapıcısı tarafından garipsenir. Roman dediğimiz şey bir takım hayallerden ibaret değil midir? Ona göre Tanpınar'ın kendisi ve memleketi adına faydalı şeyler dururken böyle romanla falan filan zaman kaybetmesi yanlışır (Gülsoy 2017: 5). Bu okuma meselesi çoğumuzun zihnini kuralamaz mı? Okumanın önemi hemen her yaşta, hemen herkesçe dile getirilir. Neden az okuduğumuza ilişkin bir yığın araştırma yapılır, istatistikler verilir, başka ülkelerle kıyaslamalar yapılır. Gazetelerde okumanın önemi üzerine haberler, dergilerde yazılar çıkar. Okunması gereken temel eser listeleri, ölmeden önce

okunması gereken kitap listeleri yayınlanır. Acaba tuğla cesametinde bir Tolstoy romanı olan Anna Karenina neden klasiktir? Evli bir kadının başka bir adamla yaşadığı aşkın etrafında örülü bu sayfaların içinde geçmişten bugüne bir yığın insan neler bulmaktadır? Bunları şimdilik bir kenara bırakalım.

Kadınları etkin biçimde topluma kazandırabilmek için onlara nasıl bir eğitim verilmelidir? Güçlü bir toplumu oluşturan tüm bireyler ister kadın isterse erkek olsunlar donanımlı olmak zorundadırlar. Fakat bu söylendiği kadar kolay gerçekleştirilebilecek bir iş de değildir. Zira yukarıda bahsetti-

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0002-8927-2672, E-posta: saziyedincer35@gmail.com

ğimiz okuma meselesinde olduğu gibi kadınların eğitim, hak ve vazifeleri konusunda da geçmişten günümüze tartışmalar sürmektedir. Esasında birbirlerine bağlı olan her iki konuyu da merak eden okurun John Ruskin'in "Susam ve Zambaklar" adlı eseriyle tanışması gerekir.

1864 yılında verilmiş iki konferansın metinleşmesiyle oluşan bu kitap Cemil Meriç'e göre "kitap için yazılmış en güzel eser"dir. (2009: 108). Meriç kitabı Marcel Proust'un Fransızca çevirisinden okumuştur. Meriç, Proust'un eseri yalnız tercüme etmekle yetinmediğini, elli sekiz sayfalık bir girişle eseri ve Ruskin'i tanıttığını belirtir (2009: 113). Bu bilgi Ruskin'e verilen önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Kitabın dikkat çekici bir adı vardır: **Susam ve Zambaklar**. Susam hani şu bildiğimiz masaldaki "Açıl susam açıl"daki susamdır. Bizi kralların hazinelerine ulaştıran sihirli sözcük Ruskin'in lügatında kitabı çağrıştırmaktadır. Hem de bu "hiçbir bekçiye ihtiyaç göstermeyen, soyguncusu, yağmacısı arttıkça zenginleşen" bir hazinedir. (Ruskin 2016: 70). Zambaklar ise kadınları sembolize eder. Zambak sembolü bizim edebiyatımızda da kadın için Mehmet Rauf tarafından, oldukça tartışmalı eseri "Bir Zambak Hikayesi"nde kullanılmıştır.

John Ruskin, 1819'da Londra'da doğmuştur. Oldukça tutucu bir dönem olan Victoria Dönemi İngiltere'sinin sanata bakışını etkilemiş bir eleştirmen ve düşünürdür. Varlıklı bir ailenin oğlu olarak dünyaya gözünü açmıştır. Annesi, Ruskin'e İncil'i; babası ise 18. yüzyıl klasiklerini okutmuştur. Babasının yazması ve çizmesi için sürekli olarak yönlendirdiği Ruskin, resim galerini gezer, doğa gezileri yapar. Bu onun resme bakışını etkilemiş manzara resmine özel bir önem vermiştir. (Eczacıbaşı Sanat Asiklopedisi 1997: 1593). Susam ve Zambakların hikâyesini ise Marcel Proust şöyle anlatır:

"Kralların Hazineleri'nin Ruskin'in, Manchester yakınlarında Rusholme Belediyesinde, Rusholme Enstitüsüne bir kütüphane kurulmasına yardım amacıyla 6 Aralık 1864 okuma üzerine verdiği bir konferans olduğu biliniyor. 14 Aralık'ta Ancoats'ta okulların açılmasına yardım amacıyla kadının rolü üzerine 'Kraliçenin Bahçeleri' başlıklı ikinci bir konuşma gerçekleştirdi. Life and Work of Ruskin-Ruskin'in Yaşamı ve Eserleri isimli olağanüstü çalışmasında Collingwood şunları söyler: 'Bütün o 1864 senesi boyunca, Carlyle'ye yaptığı olağan ziyaretler haricinde sürekli evdeydi. Ve ne zamanki aralık ayında, en popüler eseri hâline gelecek Susam ve Zambaklar isimli dersleri vermeye başladı, o zaman düşüncesinin en ışıltılı renklerinde onun fiziksel ve entelektüel sağlığının en iyi durumunda olduğunu ayırt edebildik. İleri sürdüğü kahramanca aristokratik ve stoacı idealde, kitapların halk kütüphanelerinin değeri konusunda sürekli ısrar etmesinde, Londra kütüphanesinin kurucusu Carlyle ile yaptığı söyleşilerin yankısını bulabiliriz.'" (2014: 25).

Susam ve Zambaklar dilimize çevirisi Türkân Turgut tarafından yapılmış, Doğu Batı Yayınları tarafından da 2016 yılında yayımlanmıştır. 104 sayfadan oluşan kitabın 9-21 sayfaları arasında ön söz ve Ruskin hakkında

çevirenin bilgilendirmesi yer almıştır. “Kralların Hazinesi” isimli ilk konferans, kitabın 25-72 sayfaları arasında; “Kraliçelerin Bahçeleri” isimli ikinci konferans ise 75-104 sayfaları arasındadır.

Kralların Hazinesi

Bu konferansın konusunun ne olduğunu Ruskin ikinci konferansın başında şu şekilde ifade eder: “*Birinci konferansta sorduğum, ‘Nasıl?’ ve ‘Ne okumalı?’ gibi sorular, kendimize ciddi bir şekilde sormanızı istediğim, ‘Neden okumalı?’ gibi çok daha temel bir sorudan doğmuştur.*” (Ruskin 2016: 75). Ruskin’e hak vermemek elde değildir, okumamız gerektiği hakkında sürekli bir şeyler işitiriz ama neden okumamız gerektiği hakkında pek az söz duyarız. Çünkü okumanın iyi olduğu kendiliğinden kabullenilmiş farz edilir, dolayısıyla okuması gerektiği söylenen insanın aklına “neden okuyayım?” sorusunun gelmediği düşünülür. Ruskin bu oldukça geniş konunun bir kaç noktası üzerinde duracağını belirterek söze girer. Çocuklarının iyi yetişmesi için kendisinden fikir alan ailelerden bahseder. İlerlemenin iyi bir evde oturmak, iyi bir işte çalışmak gibi hayatın maddi taraflarıyla ilişkilendirilmesinin yanlışlığı üzerinde durur. Ruskin iyi eğitimin temelinde kitaplar ile kurulmuş sıkı ilişkiyi görür. Belki iyi arkadaş seçme konusunda gerektiği kadar seçici olamayabiliriz. Fakat kütüphanemizden istediğimiz kitabı seçmekte özgürüz:

“Bir kitabı okuduğunuz taktirde öbürünü okuyamayacağınızı, bugün kaybettiğiniz şeyi yarın kazanamayacağınızı biliyor musunuz? Kraliçeler ve krallarla konuşabilmeniz mümkünken , gidip evinizdeki hizmetçiyle veya seyis yamağıyla dedikodu yapar mısınız? Yahut da çeşitli ülkelerden ve çağlardan seçilip gelmiş, geçip giden günler kadar çok, dünya kadar geniş bu güçlü insan topluluğunu barındıran şu ölümsüz sarayın kapıları her zaman size açık dururken, sırf başkalarından saygı görebilmek gibi bir gaye ile, şu veya bu gibi bir topluluğa girebilmek ve orada kendinizi gösterebilmek için, alâde kimselerle itişip kakıştığınız için böbürlenmeye kalkar mısınız?” (Ruskin 2016: 35).

İnsanın eğitimi için böylesi bir kral hazinesinden istifade etmesi dururken hem de herhangi bir karşılık ödemeksizin, yalnız kendi çalışmasının karşılığı olarak, ikbali başka bir yerde aramasını esefle karşılar.

Okumak tuhaf bir iştir aslında: “*Okumak dediğimiz bu süreç kabaca, bir yüzey üzerindeki işaretlere bakarak bir takım sözcüklerin, imgelerin , duyguların zihinde canlandırılmasıdır. Metnin bir cümlesini okuduğumuzda zihnimize tamamen bize özgü, başkasının zihninde olmayacak şekilde bir imge canlanmaktadır.*” (Gülsoy 2017: 87). Öyleyse bu garip bir deneyimdir, başka kimsenin deneyimine benzemeyen yalnız bize özgü okuma ve kendimize mal etme sürecidir. Aslında buna kendi başına bir serüvendir desek de yanlış olmaz. Fakat Ruskin iyi kitap ve kötü kitap ayrımı yapar ve iyi kitabı da kendi içinde ikiye ayırır: Bunlar günlük kitaplar ve her zaman için geçerli olan kitaplardır. Günlük kitapları belli bir zaman biçiminde okuyup geçeriz.

Fakat diğerlerine yaşam boyu yeniden döner, pek sık istifade ederiz. Ruskin'in bu söyledikleri bize Hugo Von Hofmannsthal'ın "Kitaplar" isimli demesindeki şu sözleri çağrıştırır:

"Şu evrenler için en az gerçek olanı, düşlerin en ürkütücüsünü, şu gerçek denilen şeyi hep onlarda bulabiliriz. Varlığımız kitaplarla bezenmiştir. En önemsiz gündelik konuşmalarımız, telgraf tellerinde ötüşen serçeler gibi gelip konarlar onlara. İnsanın onları sıkıcı bulduğu topunu birden güpegündüz korkunç bir karabasan gibi gördüğü anları olur. Ama onların 'dört duvar arasında iç açmağa uzanan eller' olduklarını duyduğumuz günler de vardır. İçlerinden birkaçına, hiçbir ölçüye sığmayan bir bağlılıkla vurduğumuzu yavaş yavaş anladığımız da olur." (Hofmannsthal 2017: 79).

Peki kitap nasıl okunmalıdır? Bir maden işçisi gibi, evet yanlış duymadınız Ruskin elinize iyi bir kitap geçtiğinde ne yapmanız, kendinize hangi soruları sormanız gerektiğini şöyle ifade eder: *"Bir Avusturyalı maden arayıcısı gibi çalışmaya hazır mıyım? Kazma ve küreklerim iyi iş görecektir mi? Kollarımı sıvadım mı? Gücüm kuvvetim yerinde mi? Moralim yüksek mi?"* (Ruskin 2016: 38). Ruskin'in söyledikleri mübalağa değildir, iyi bir kitap maden arayan kişi titizliğiyle okunursa bir anlam kazanabilir. Sonuçta esas olanın nicelik yani çok fazla sayıda kitap okumak olmadığı, okumanın bir nitelik işi olduğunun altını çizerek. Şaşırtıcı da bir örnek verir; insan Britanya Müzesi'ndeki tüm kitapları okusa da cahil kalabilir, fakat dikkatli biçimde on sayfayı kavrayarak okursa o taktirde bilgili olabilir. Ayrıca iyi eğitim görmüş bir kişi birçok dil bilmeyebilir, yalnız kendi dilini bilebilir fakat onu iyi bir şekilde bilir. Kendi diline en iyi biçimde hakimdir, kelimelelerin etimolojilerini bilir. Kitaba nüfuz etme meselesine özel bir önem verir. Bunun nasıl olması gerektiğini Milton'un bir şiirini çözümleyerek açıklar. Köksüz uydurmaca kelimelerin karşısındadır, ne anlama geldiğini bilmeden kullanılan bu kelimeler çünkü bu kelimeler *"...bukalemun gibidirler; bazı hayvanların üzerinde yaşadıkları toprağın rengini almaları gibi, bu kelimeler de insanın hayal ülkesinin rengini alırlar; orada beklerler ve birdenbire insanın üstüne atlayarak onu pençeleri arasına alırlar."* (Ruskin 2016: 40). Yazarların kelime tercihleri olduğunun iyi bir yazarın kelimeleri rastgele seçmediğinin üzerinde, Milton örneğinden hareketle durur. Kelimeler, onların anlamları yazarlar elinde işlenirler. Ruskin'in bu sözlerinin benzerine Akşit Göktürk'te de rastlarız: *"Yazınsal metinlerin geliştirdiği iletişim olanakları, dilin genel çevrimine yeni anlatım biçimleri olarak katılır, hem gündelik kullanıma daha önce varolmayan, en azından devingen bir biçimde varolmayan gücüllükler kazandırır, hem de daha sonra gelecek yeni yazınsal yaratılar için bir birikim oluştururlar. Yazın yaşamı, yaşam ise yazını aydınlatır böylece. Söz ile dil arasındaki sürekli etkileşimdir bu."* (Göktürk 2016: 45).

Bu bölümü bitirmeden önce Ruskin'in altını çizerek kitap okuyanları rahatlatarak şu fikirlerini belirtelim: Altını çizerek okumak bir askerin deposundan ihtiyacı olan silahı alışı ya da bir ev kadının kendine lazım olan

baharatı dolabında buluşu gibidir. Aradığımızın nerede olduğunu bilmek, bulmak için elzemdir.

Kraliçelerin Bahçeleri

İkinci konferansın konusu kadınların hak ve vazifeleridir. Yalnız böyle ifade etmek eksik kalabilir, aslında bu ikinci konferansta birincisiyle bağlantılı eğitimin daha ötesi yetiştirilmeyle alakalıdır. Tabii Ruskin'in söylediklerini okurken bu görüşlerin Victoria Çağı gibi oldukça tutucu bir dönemde dile getirildiklerini gözden ırak tutmamamız gerekir. Bir başka husus kadınlar üzerine tartışmanın 20. yüzyıl boyunca da devam ettiği feminist hareketlerin kadının hakkı ve vazifesi gibi konuları başka bağlamlarda da tartıştığıdır. Bugün için Ruskin'in bu söyledikleri bize yeni şeyler olarak görünmeyebilir. Çünkü onun konferansı verdiği günden bugüne kadınlar yeni haklar kazanmış, bu haklar gündelik hayatın olağan bir parçası olmuşlardır. Konferansın başında temel düşüncesini şu şekilde açıklar:

"Eğitim ve edebiyatın, ancak huzur verici, faydalı dolayısıyla da krallara has gücü –önce kendimizi, sonra da kendi vasıtamızla çevremizi tesir altına alan bu gücü – kuvvetlendirecek şekilde yönetildiği taktirde faydalı olabileceğine inanıyorum; bu bakımdan şimdi sizinle birlikte şu nokta üzerinde duracağım: Yüksek seviyeli bir eğitimin varabileceği bu muhteşem, bu kral-lara has olan güçten kadınların payına ne düşecektir? Kadınlar-dan ne dereceye kadar kraliçelere has olan gerçek bir güce ulaşmaları beklenebilecektir? Burada 'güç' deyince kadınların sadece aile fertleri arasında değil, içinde yaşadıkları çevrede de gerçekten güçlü olmalarını anlıyorum. Ve eğer kadınlar, iyilikle, tathlıkla, hoşluk ve zariflikle muhteşem bir şekilde güçlü olmanın önemini anlamışlar ve bu güçlerini gerektiği şekilde kullanmayı öğrenmişlerse, bu derece güzel ve iyi, bu kadar yumuşak bir gücün sağlamış olduğu düzen ve güzellik, bizim kadınların hüküm sürmüş oldukları beldeleri, 'Kraliçenin Bahçeleri' olarak isimlendirmemizi haklı göstermeyecek midir?" (Ruskin 2016: 77).

Ruskin, sadece kraliçenin bahçelerinde hüküm sürecektir kadınların hak ve vazifelerinden söz edilmesini yadırgar. Çünkü ona göre kadının hak ve vazifelerini erkeğinkinden ayrı düşünmek yanlış olur. Böylesi bir ayrılığa gitmek, erkeği kadının efendisi olarak görmek sanki birbirlerinden ayrı, uzlaşamayan davaları olan iki cins gibi addetmek olur. Kadını yalnızca erkeğe hizmet edecek bir cins olarak görmenin "ahmakça" olduğunun altını çizer. Zira kendi başına varlığı olmayan bir gölgenin erkeğe faydasının dokunmasını beklemek hata olur. Bundan sonra Shakespeare, Walter Scott gibi edebiyatçıların yaratmış oldukları kadın karakterler üzerinde durur.

Kadın ve erkeği aynı şartlarda değerlendirmekten yana değildir zira onlar "birbirlerini tamamlarlar, birbirlerine benzemezler." (Ruskin 2016: 92). Dolayısıyla da mutlu olabilmeleri karşılıklı olarak birbirine bağlıdır.

Kadının gerçek yerinin evi olduğunu düşünür, yuvayı mutlu bir ocağa çevirmek onun elindedir.

"Fakat bunu başarabilmek, üzerine düşen vazifeleri hakkıyla yerine getirebilmek için kadının hiçbir şekilde hata işlememesi – insan denen yaratık için bu ne derece mümkün olur bilmem- gerektiğini görmüyor musunuz? İdare eden, yöneten kadın olduğuna göre her şey kusursuz, her şey mükemmel olacaktır. Kadın daima iyi olmalı ve hiç bozulmamalıdır; kadın içgüdülerinden ileri gelen yanılmaz ve aldanmaz bir zekâya sahip olmalı, zekâsını kendini yükseltmek için değil, kendinden bir şeyler vermek, nefsinden feragat etmek için kullanmalıdır; zekâsını kocasını aşabilmek için değil, daima kocasının yanında yer alabilmek için kullanmalıdır; zekâsını yersiz ve sevgisiz bir gururun dar sınırları içinde değil, son derece değişik şekilde ve seve seve gösterdiği içten gelen bir nezaketle (nezaket çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir, kadındaki gerçek değişiklik de ancak bu olabilir) ve hizmet ederken gösterdiği alçakgönüllülükle kullanmalıdır." (Ruskin 2016: 93).

Bu zor işin altından kalkabilmesi için önce kadına bedenen sonra tabii ruhen iyi yetişmesini sağlamak gerekir. Fakat asla baskıdan yana değildir, kadına yapılan baskının ruhunda silinmez yaralara yol açacağı kanaatini taşır. Kadının bedeni kuvvetlendirildikten sonra sıra birtakım bilgilere gelir. Bu bilgiler kadının doğuştan getirdiği adalet duygusunu ve sevgiyi geliştirmelidir. Kadın ne iş yaparsa hangi ilim dalında çalışırsa çalışsın öğrendiği şeyler onu *"Alçakgönüllülük Vadisi"*ne getirmelidir. Öyleyse kadınlar kafalarını lüzumundan fazla meşgul edecek şeyler okumamalıdır. Bunun nedeni böylesi kitapların kötü oluşu değil kadınların hassas oluşlarıdır. Ve yine kadınlara pek fazla ağır olmayan edebi eserler okutulmalıdır. Bir erkeğin görevi evini dışarıdan gelecek her türlü zarar ve tehlikeden korumaksa kadınının de evin içinin düzenini sağlamak böylece yuvayı içerden ayakta tutmaktır. Ruskin, kadının gücüne özel bir önem verir ve şöyle söyler: *"Siz kadınlar şayet isteseydiniz bu dünyada ne savaş olurdu ne de haksızlık; bunların tek sorumlusu sizlersiniz"* (2016: 104). Bu, Tefvik Fikret'in *"Bir Kız Mektebi İçin"* isimli şiirinin başına yazdığı şu sözleri anımsatır: *"Kızlarını okutmayan bir millet, oğullarını mağnevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir; husrânına ağlasın!"* (Fikret: 58).

İtiraf etmeliyiz ki Ruskin'in kadınlar ile ilgili ileri sürdüğü fikirler günümüze gelindiğinde yer yer eskimiştir. Fakat kitap ile ilgili söyledikleri pırıl pırıl durmakta, canlılığını korumakta ve dimağımızı zenginleştirmeye devam etmektedir. O zaman Ruskin'in ifadesiyle "bu hazineyi yağmalamak" için harekete geçmenin, kitabın kapağını çevirip yolculuğa çıkmanın tam sırasıdır.

KAYNAKÇA

- GEVGİLİLİ Ali, HASOL Doğan vd. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- FİKRET Tevfik : *Rübâb-ı Şikeste*, Haz. Fahri Uzun, İstanbul: İnkılâp Yayınları. (Tarih Yok)
- GÖKTÜRK Akşit (2016). *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÜLSOY Murat (2017). *Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık*, İstanbul: Can Yayınları.
- HOFMANNSTHAL Hugo Von (2017). *Kitaplar*, Çev. Doğan Aksan, *Türk Dili Dergisi Sayı 118*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MERİÇ Cemil (2009). *Bu Ülke*, Haz. Mahmut Ali Meriç, İstanbul: İletişim Yayınları.
- RUSKİN John (2016). *Susam ve Zambaklar*, Çev. Türkan Turgut, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Prohust Marcel, Okuma Üzerine, Çev. Kemal Ergezen, Digital Kitap: https://books.google.com.tr/books?id=ZgrCBwAAQBAJ&pg=PA6&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false, (Erişim Tarihi: 15.10.2018).